

Alábbiakban közöljük a kezdők (I. osztály) versenyén kitűzött feladatok megoldásait.

Az I. forduló feladatai:

1. feladat. Egy motorcsónak sebessége a km/óra, egy gőzhajóé b km/óra. Mindkét jármű az AB utat teszi meg, de a motorcsónak csak akkor indul, mikor a hajó már d km-t megtett. Az utóbbi mégis n órával később érkezik B -be, mint az előbbi. Mekkora az AB távolság?

I. megoldás. A motorcsónak az $AB = x$ km távolságot

$$\frac{x}{a}$$

óra alatt teszi meg. A motorcsónak indulásától kezdve a hajó $x - d$ km-t tesz meg B -ig; ezt b km/óra sebességgel haladva

$$\frac{x - d}{b}$$

óra alatt teszi meg. Ez n órával több, mint a motorcsónak menetideje, tehát

$$\frac{x - d}{b} = \frac{x}{a} + n.$$

Innen

$$(a - b)x = ad + abn,$$

tehát ha $a \neq b$, akkor

$$AB = x = \frac{a(bn + d)}{a - b} \text{ km.}$$

Az a, b, d, n adatok pozitív számok és a megoldásnak is csak akkor van értelme a feladat szempontjából, ha pozitív.

A feladatnak tehát csak akkor van megoldása ha $a > b$ (ez nyilvánvaló is), és akkor mindig van egy megoldása.

II. megoldás. A feladatnak nyilvánvalóan csak akkor lehet megoldása, ha $a > b$. Ekkor a motorcsónak óránként $a - b$ km-t hoz be a gőzhajó előnyéből. A motorcsónak az AB úton utoléri a hajót, sőt még akkora előnyt is szerez, amennyit a hajó n óra alatt tud megtenni, vagyis bn km előnyt. A d km hátrány behozásához és a bn km előny megszerzéséhez

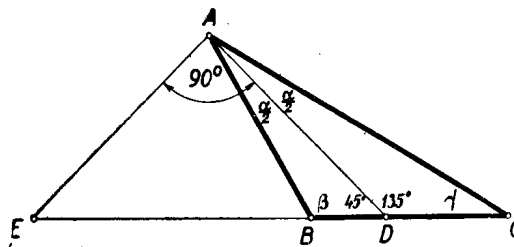
$$\frac{d + bn}{a - b} \text{ óra}$$

időre van szüksége a motorcsónaknak. Ennyi idő alatt teszi tehát meg az $\overline{AB}$ utat, s így a megtett út hossza

$$AB = a \frac{bn + d}{a - b} \text{ km}$$

2. feladat. Az $ABC_{\triangle}$ A csúcsából kiinduló belső szögfelező messe a $BC = a$ oldalt egy D pontban, a külső szögfelező pedig ugyanennek az oldalnak meghosszabbítását egy E pontban. Milyen összefüggés van az ABC háromszög szögei között, ha $AD = AE$?

Megoldás: A betűzést az 1. ábra mutatja.

1. ábra

Mivel a feltétel szerint az $ADE_{\triangle}$ egyenlő szárú, a belső és külső szögfelező pedig egymással merőleges azért

$$\angle ADB = 45^{\circ},$$

és így

$$\angle ADC = 135^{\circ}.$$

Az ADC , ill ADB háromszögekre a külső és belső szögek közötti összefüggést felhasználva

$$(1) \quad \gamma + \frac{\alpha}{2} = 45^\circ,$$

$$(2) \quad \gamma + \frac{\beta}{2} = 135^\circ.$$

(1) és (2)-ből következik, hogy

$$\beta = 135^\circ - \frac{\alpha}{2} = 135^\circ - (45^\circ - \gamma) = 90^\circ + \gamma,$$

és így

$$\alpha = 180^\circ - (\beta + \gamma) = 180^\circ - (90^\circ + 2\gamma) = 90^\circ - 2\gamma.$$

Tehát a háromszög szögeire fennáll,

$$(3) \quad \gamma < 45^\circ, \quad \beta = 90^\circ + \gamma, \quad \alpha = 90^\circ - 2\gamma.$$

Fordítva, ha a (3) alatti összefüggések teljesülnek, akkor α , β , γ mind pozitívok, és összegük 180° , és így szerkeszthető (pl. kiindulva egy tetszőleges 45° -nál kisebb γ szögből) olyan háromszög, amelynek ezek a szögei. Ebben a háromszögben teljesülnek az (1) a (2) alatti egyenlőségek, vagyis az ABC_Δ α szögének AD felezője a DB iránnyal

$$\frac{\alpha}{2} + \gamma = 45^\circ$$

nagyságú szöget zár be. Ha AE az α szög külső szögének a felezője akkor $EAD \sphericalangle = 90^\circ$, és így $AED \sphericalangle = 45^\circ$, vagyis ADE_Δ egyenlő szárú azaz

$$AD = AE.$$

Tehát a (3) alatti összefüggések teljesen jellemzik a feladat követelményeinek megfelelő háromszögeket.

3. feladat. *Két szám negyedik hatványának különbsége mikor osztható 5-tel?*

I. megoldás: Öttel való oszthatóság eldöntésére elegendő egy szám utolsó jegyét nézni. Hatvány utolsó jegye viszont csak az alap utolsó jegyétől függ, így egyszerű számítással adódik, hogy a negyedik hatvány utolsó jegye, ha az alap utolsó jegye

$$0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9$$

sorra

$$0, 1, 6, 1, 6, 5, 6, 1, 6, 1$$

lesz. Két negyedik hatvány különbsége tehát 0-ra vagy 5-re végződik, s így osztható 5-tel, kivéve azt az esetet, ha az egyik hatványozott szám osztható öttel, a másik pedig nem.

II. megoldás. Annak eldöntésére, hogy egy különbség osztható-e 5-tel, elég ezt a maradékot nézni, amely adódik, ha a kisebbítendőt, ill. kivonandót 5-tel osztjuk.

Szükségünk lesz ennek megvizsgálásához arra az észrevételre, hogy egy szám négyzete 5-tel osztva ugyanazt a maradékot adja, mint az 5-tel való osztásból származó maradékának a négyzete. Valóban, ha

$$a = 5k + r,$$

akkor

$$a^2 = 25k^2 + 10kr + r^2 = 5(5k^2 + 2kr) + r^2,$$

s így a^2 -nek 5-tel osztva ugyanannyi a maradéka, mint r^2 -nek.

Legyen most már a és b két egész szám.

Ekkor

$$a^4 - b^4 = (a - b)(a + b)(a^2 + b^2).$$

Ha a két szám ugyanannyi maradékot ad 5-tel osztva, akkor az első tényező osztható 5-tel. (Beleértjük azt az esetet is, ha mind a két szám osztható 5-tel, azaz ha mindkét maradék 0.) Ha a két szám maradéka 1 és 4, vagy 2 és 3, akkora második tényező osztható 5-tel.

Maradnak még azok az esetek, amelyekben a két szám maradéka 1 és 2, 1 és 3, 4 és 2, 4 és 3, mert ha az egyik szám 0 maradékot ad, a másik pedig 0-tól különböző maradékot 5-tel osztva, akkor a negyedik hatványok különbsége nyitván nem osztható 5-tel. Az 1 és 4 maradékot adó számok négyzete 1-et, a 2 és 3 maradékot adó számok négyzete pedig, 5-tel osztva, 4-et, ad maradékul, s így a hátralevő négy esetben a fenti szorzat harmadik tényezője osztható 5-tel.

Azt nyertük tehát, hogy két szám negyedik hatványának különbsége csak akkor nem osztható 5-tel, ha az egyik szám osztható 5-tel a másik nem,

Jegyzet: Válasszuk b -t 1-nek, ekkor eredményünk azt adja, hogy

$$a^4 - 1$$

mindig osztható 5-tel, ha a nem osztható 5-tel. Ez speciális esete Fermat következő nevezetes tételének:^{*1}

Ha p prímszám, a pedig bármilyen p -vel nem osztható szám, akkor

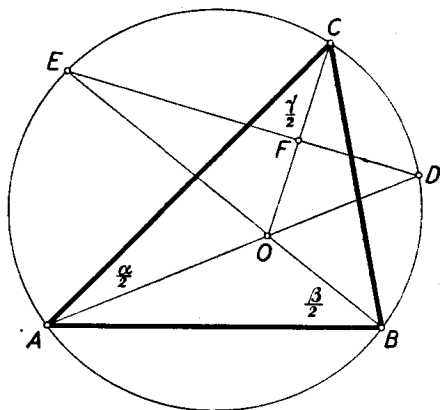
$$a^{p-1} - 1$$

osztható p -vel.

A II. forduló feladatai:

1. feladat. Egy háromszög α és β szögének szögfelezője messe a háromszög köré írható kört a D és E pontban. Mekkora szögeket zár be a DE szakasz a háromszög γ szögének szögfelezőjével?

I. megoldás. Legyen a C -ből induló szögfelező és DE metszéspontja F , a szögfelezők metszéspontja O . (2. ábra.
– Felhasználjuk tehát azt a tételt, amely szerint a belső szögfelezők egy pontban metszik egymást.)

2. ábra

Ekkor, mint az AOC_{Δ} külső szöge

$$\angle COD \equiv \angle FOD = \frac{\alpha}{2} + \frac{\gamma}{2}.$$

A kerületi szögek tétele szerint

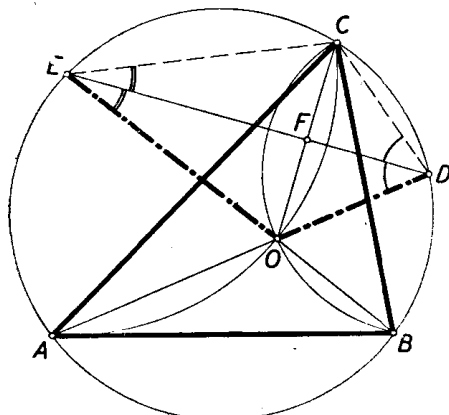
$$\angle ADE \equiv \angle ODF = \frac{\beta}{2}.$$

Így a DFO háromszögből

$$\angle DFO = 180^\circ - (\angle ODF + \angle FOD) = 180^\circ - \frac{\alpha + \beta + \gamma}{2} = 90^\circ.$$

DE tehát merőleges a C -ből induló szögfelezőre.

II. megoldás: A D ill. E pont felezi a körülírt körnek a BC , ill. AC oldalak fölötti ívét. Így az egyenlő íveken nyugvó kerületi szögek egyenlő volta miatt a $CDOE$ négyszögben a DE átló felezi a végpontjainál levő szögeket (3. ábra), tehát szimmetria-tengelye a négyszögnek. (A négyszög deltoid.)

3. ábra

¹Lásd pl. Faragú László: » A számelmélet elemei« c. szakköri füzet 75. old.

Mivel C és O egymás tükörképei DE -re nézve, azért

$$DE \perp CO,$$

de CO a C -ből induló szögfelező, mert O -n kell átmennie a harmadik szögfelezőnek is.

III. megoldás: A $CDOE$ négyszög deltoid voltát a következőképpen is bizonyíthatjuk:

Ha a B és C pontokat rögzítjük és A végigfut a $\widehat{BEC}$ íven, akkor O annak a körnek BC ívén fut végig, amelynek középpontja D (3. ábra – lásd a tavalyi A. D. verseny I. fordulójának 1. feladatát a K. M. L. 1954. októberi számában). Hasonlóképpen A és C rögzítése és a B pont mozgása esetén O mértani helye az E középpontú AC körív. Tehát

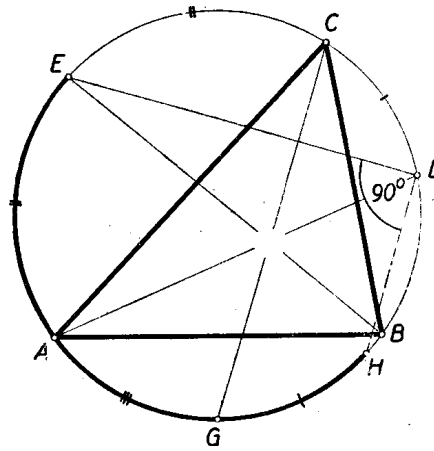
$$DC = DO \quad \text{és} \quad EC = EO,$$

ami bizonyítandó volt.

*

A további megoldások nem használják fel a szögfelezők metszéspontjára vonatkozó tételt.

IV. megoldás. Jelölje G a C -ből húzott szögfelező metszéspontját a körrel (4. ábra).

4. ábra

D , E és G felezik a háromszög oldalai feletti köríveket. Húzzunk D -ből párhuzamost CG -vel. Legyen ennek második metszéspontja a körrel H . Ekkor

$$\widehat{CH} = \widehat{CD},$$

így az $\widehat{EAGH}$ körív a három oldal fölötti körívnek felerészeiből tevődik össze, vagyis félkör.

Ebből következik, hogy

$$\angle EDH = 90^\circ,$$

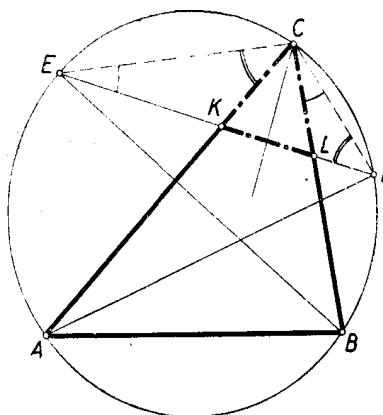
és így a $DH \parallel CG$ összefüggés folytán

$$DE \perp CG.$$

Megjegyzés: Tulajdonképpen azt az általános tételt bizonyítottuk az itt szereplő speciális esetre, hogy két húr szöge akkora, mint a szög és csúcsszögével szemközti ívek összege fölötti kerület szöge a körben. Az itt használt bizonyítás tetszés szerinti húrokra átvihető.

A feladat néhány további megoldása lényegében e tétel más segédvonalak alapján történő bizonyításaiban állt. (Ezeket itt nem közöljük.)

V. megoldás: Messe a DE egyenes az AC és BC oldalt K -ban és L -ben. Több versenyző azt mutatta ki, hogy a CKL háromszög egyenlő szárú. Ebből következik, hogy DE merőleges a C -ből induló szögfelezőre, mert egyenlőszárú háromszögben az alap és a csúcsnál levő szög szögfelezője merőlegesek egymásra.

5. ábra

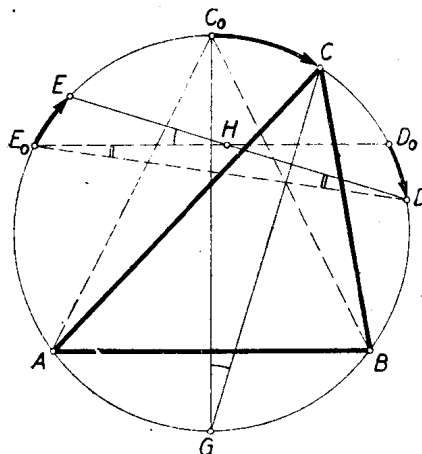
Az egyenlőszárúság például így látható be egyszerűen: Mivel E felezi az AC körívet, D a BC körívet (5. ábra), azért

$$\angle CED = \angle BCD \quad \text{és} \quad \angle ACE = \angle CDE,$$

mint egyenlő köríveken nyugvó kerületi szögek. Ebből következik, hogy a $\triangle CKE$ és $\triangle DLC$ harmadik szögei is egyenlők, amelyek egyben a $\triangle CKL$ háromszög K -nál és L -nél levő külső szögei.

Így a $\triangle CKL$ háromszög egyenlő szárú.

VI. megoldás: Legyen C_0 az AB fölötti C -t tartalmazó körív felezőpontja. Az $\triangle ABC_0$ egyenlőszárú háromszög C_0 -ból induló szögfelezője az ábrának szimmetriatengelye s így az $\triangle ABC_0$ másik két szögfelezőjének, D_0 és E_0 metszéspontjait összekötő egyenes merőleges rá (6. ábra).

6. ábra

Ha most C_0 elmozdul a kör mentén C -be, akkor D_0 és E_0 ugyanolyan irányban feleakkora körívvel mozognak el. Legyen D_0 , E_0 és DE metszéspontja H . A mondottak szerint

$$\angle D_0 E_0 D = \angle E D E_0 = \frac{1}{2} \angle C_0 G C.$$

Ennek folytán, mint az $\triangle E_0 D H$ háromszög külső szöge

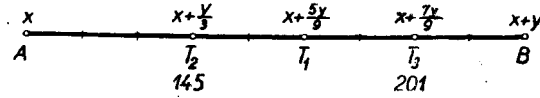
$$\angle E_0 H E = \angle H E_0 D + \angle H D E_0 = \angle C_0 G C,$$

vagyis a DE egyenes ugyanakkora szöggel fordult el, mint a C csúcsból induló szögfelező, merőlegességük tehát megmaradt.

2. feladat. Egy műút két pontjából, A és B -ből egyszerre indul egy-egy gépkocsi egymással szembe. Sebességük állandó, aránya $5 : 4$ (az A -ból induló a gyorsabb). A két gépkocsi A és B között ide-oda cirkál. Másodszor a 145-ös km-kőnél, harmadszor a 201-es km-kőnél találkoznak. Hányas km-kőnél fekszik A és B ?

I. megoldás: Nevezzük a két gépkocsit röviden a -nak és b -nek. Feküdjön A az x km-kőnél és B az $(x+y)$ km-kőnél. Jelöljük az első, második és harmadik találkozási pontot rendre T_1 , T_2 , T_3 -mal.

Az első találkozásig a két gépkocsi együttvéve y km utat tesz meg. A feladat szerint $AT_1 : T_1 B = 5 : 4$, amiből

7. ábra

$$AT_1 = \frac{5y}{9} \text{ (7. ábra).}$$

A második találkozásig együttesen $3y$ km utat tesznek meg, tehát a megtesz $3 \cdot \frac{5y}{9} = \frac{15y}{9} = y + \frac{6y}{9} = y + \frac{2y}{3}$ km-t, és így T_1 az $x + y - \frac{2y}{3} = x + \frac{y}{3}$ km-kőnél fekszik.

A harmadik találkozásig a két gépkocsi együttvéve $5y$ utat tesz meg, amiből a -ra esik $5 \cdot \frac{5y}{9} = \frac{25y}{9} = 2y + \frac{7y}{9}$, tehát T_2 -nél az $x + \frac{7y}{9}$ km-kő van. A feladat szerint

$$(1) \quad x + \frac{y}{3} = 145,$$

$$(2) \quad x + \frac{7y}{9} = 201,$$

amiből

$$y = 126 \quad \text{és} \quad x = 103.$$

Tehát A a 103-as, B a $103 + 126 = 229$ -es km-kőnél fekszik.

Célszerű az x ismeretlent egyelőre teljesen figyelmen kívül hagyni, amikor is y -ra olyan egyszerű egyenletet – tudniillik (2) és (1) különbségét – nyerünk, amely már következtetéssel pótolható, amint azt az alábbi megoldás mutatja.

II. megoldás: Az a és b jelöléseket megtartva az első találkozásig a az AB útszakasz $\frac{5}{9}$ -ét, b a $\frac{4}{9}$ -ét teszi meg. Minden további Két találkozás közt a két gépkocsi együtt az AB szakasz kétszeresét teszi meg, tehát a az útszakasz $\frac{10}{9}$ -ét, b a $\frac{8}{9}$ -ét. Így a második találkozás az útszakasz A -tól számított $\frac{1}{3}$ -án történik, a harmadik pedig az A -tól számított $\frac{7}{9}$ -én. A két találkozás helyének 56 km-es távolsága tehát az AB szakasz $\frac{4}{9}$ része. A harmadik találkozástól $\frac{2}{9}$ útszakasznyira tehát a 229 -es kilométerkőnél van B , A pedig az útszakasz $\frac{1}{3} = \frac{3}{9}$ -ével azaz 42 km-rel a második találkozás helye előtt, tehát a 103 -as kilométerkőnél.

3. feladat. Igazoljuk, hogy ha n természetes szám, akkor $2^n - 1$, $2^n + 1$, $2^{2n} + 1$ számok egyike osztható 5 -tel.

I. megoldás: Figyeijük meg, hogy páros számot 6 -tal szorozva az utolsó számjegy változatlan marad, két egész szám szorzatának utolsó jegyét pedig a tényezők utolsó számjegyei szorzatának az utolsó jegye adja. Így mivel 2^4 utolsó jegye 6 , tehát $2^5, 2^9$, általában tetszés szerinti pozitív egész k -ra 2^{4k+1} ugyanarra a jegyre végződik mint az első hatvány, vagyis 2 -re, hasonlóan 2^{4p+2} utolsó jegye 4 , 2^{4k+3} -é 8 , végül 2^{4k} -é 6 .

Így $2^n + 1$ akkor és csakis akkor végződik 5 -re, ha az n kitevő $4k + 2$ alakú, $2^n - 1$ akkor és csakis akkor, ha $4k$ alakú a kitevő $2n$ aszerint $4k + 2$ alakú, vagy $4k$ alakú, amint n páratlan, vagy páros. Így $2^{2n} + 1$ az első esetben 5 -re, a másodikban 7 -re végződik. Azt kaptuk tehát, hogy ha a természetes szám, akkor a

$$2^n - 1, \quad 2^n + 1, \quad \text{és} \quad 2^{2n} + 1$$

számok közül az egyik és csakis az egyik osztható mindig 5 -tel.

II. megoldás. $2^n - 1$ és $2^n + 1$ szomszédos páratlan számok, tehát utolsó jegyeik 1 és 3 vagy 3 és 5 , vagy 5 és 7 , vagy 7 és 9 vagy 9 és 1 lehet. A második és harmadik esetben a feladat állításának helyessége nyilvánvaló. Az ötödik nem fordulhat elő, mert ekkor

$$(2^n - 1) + (2^n + 1) = 2 \cdot 2^n = 2^{n+1}$$

10 -zel, tehát 5 -tel is osztható volna, ami lehetetlen. A fennmaradó első és negyedik esetben az utolsó jegyek szorzata egyformán 3 -ra végződik, tehát $(2^n - 1)(2^n + 1) = 2^{2n} - 1$ utolsó jegye 3 , s így $(2^{2n} + 1)$ -é 5 , tehát ez osztható 5 -tel.

III. megoldás: Elég megmutatni, hogy a feladatban szereplő három szám szorzata osztható 5 -tel, mert 5 prímszám, és prímszámoknak megvan az a tulajdonságuk, hogy egész számok egy szorzatának csak úgy lehetnek az osztói, ha osztói valamelyik tényezőnek.²

² A prímszámoknak ez a nevezetes tulajdonsága semmiképpen sem tekinthető magától értetődőnek. Bizonyításra lásd pl. az előző lábjegyzetben idézett műben a 22. old.

A négy szám szorzata:

$$(2^n - 1)(2^n + 1)(2^{2n} + 1) = (2^{2n} - 1)(2^{2n} + 1) = 2^{4n} - 1 = (2^4)^n - 1$$

mindig osztható $2^4 - 1 = 15$ -tel, tehát 5-tel is.

Az eredmény mutatja, hogy a három szám valamelyike mindig osztható 3-mal is.

Jegyzet. Ez a megoldás világosan mutatja a feladat kapcsolatát az I. forduló 3. feladatával kapcsolatban említett Fermat-féle tétellel.

IV. megoldás: Mivel

$$2^{2n} + 1 = 2^{2n} - 4 + 5 = (2^n - 2)(2^n + 2) + 5,$$

így ez a szám akkor és csak akkor osztható 5-tel, ha jobboldalon szereplő szorzat osztható 5-tel.

De

$$2^n - 2, 2^n - 1, 2^n, 2^n + 1, 2^n + 2$$

öt egymástitáni egész szám. Tehát közülük egy és csakis egy osztható 5-tel. A középső szám nem osztható 5-tel, tehát a másik négy közt kell 5-tel oszthatónak lennie. Ebből már következik a feladat állításának helyessége.